

Gianfranco RAVASI

BOŽJA
ABECEDA

Prevedel Marko Rijavec

Gianfranco Ravasi
BOŽJA ABECEDA

Gianfranco Ravasi

BOŽJA ABECEDA

**Najpomembnejše
hebrejske in grške
besede Svetega pisma**

Prevedel Marko Rijavec

Družina, 2026

SVETOPISEMSKE KRATICE

Abd Abdija

Ag Agej

Am Amos

Apd Apostolska dela

Bar Baruh

Dan Daniel

Ef Pismo Efežanom

Est Estera

Ezk Ezekiel

Ezr Ezra

Flm Pismo Filemonu

Flp Pismo Filipljanom

Gal Pismo Galačanom

Hab Habakuk

Heb Pismo Hebrejcem

Iz Izaija

Jak Jakobovo pismo

Jdt Judita

Jer Jeremija

Jl Joel

Jn Evangelij po Janezu

1 Jn Prvo Janezovo pismo

2 Jn Drugo Janezovo pismo

3 Jn Tretje Janezovo pismo

Job Job

Jon Jona

Joz Jozue

Jud Judovo pismo

Kol Pismo Kološanom

1 Kor Prvo pismo Korinčanom

2 Kor Drugo pismo Korinčanom

1 Kr Prva knjiga kraljev

2 Kr Druga knjiga kraljev

1 Krn Prva kroniška knjiga

2 Krn Druga kroniška knjiga

Lk Evangelij po Luku

Mal Malahija

Mdr Knjiga modrosti

Mih Mihej

1 Mkb Prva knjiga Makabejcev

2 Mkb Druga knjiga Makabejcev

Mr Evangelij po Marku

Mt Evangelij po Mateju

1 Mz Prva Mojzesova knjiga

2 Mz Druga Mojzesova knjiga

3 Mz Tretja Mojzesova knjiga

4 Mz Četrta Mojzesova knjiga

5 Mz Peta Mojzesova knjiga

Nah Nahum

Neh Nehemija

Oz Ozej

Prd Pridigar

Prg Pregovori

Ps Psalmi

1 Pt Prvo Petrovo pismo
2 Pt Drugo Petrovo pismo
Raz Razodetje (Apokalipsa)
Rim Pismo Rimljanom
Rut Ruta
1 Sam Prva Samuelova knjiga
2 Sam Druga Samuelova knjiga
Sir Sirah
Sod Sodniki
Sof Sofonija

1 Tes Prvo pismo Tesaloničanom
2 Tes Drugo pismo Tesaloničanom
1 Tim Prvo pismo Timoteju
2 Tim Drugo pismo Timoteju
Tit Pismo Titu
Tob Tobit
Vp Visoka pesem
Zah Zaharija
Žal Žalostinke

HEBREJSKA ABECEDA

Hebrejska črka	Transliteracija
א	'
ב	b
ג	g
ד	d
ה	h
ו	v
ז	z
ח	ḥ
ט	t
י	j
כ	k
ל	l
מ	m
נ	n
ס	s
ע	'
פ	p
צ	c
ק	q
ר	r
ש	s
שׁ	š
ת	t

GRŠKA ABECEDA

Grška črka	Transliteracija
α	a
β	b
γ	g
δ	d
ε	e
ζ	z
η	ê
θ	th
ι	i
κ	k
λ	l
μ	m
ν	n
ξ	x
ο	o
π	p
ρ	r
σ, ς	s
τ	t
υ	y/u
φ	f
χ	h
ψ	ps
ω	ô

Tisti, ki bodo v knjigarni prvič listali ta zvezek, bodo morda malce zmedeni: na straneh bodo našli črke, ki se razlikujejo od naše abecede in ki si sledijo v neobičajnem zaporedju: hebrejske in grške besede so si namreč sledile po svojem abecednem redu (glej abecedi s transliteracijami na prvih straneh). Knjiga se je porodila iz izziva, dolgo pričakovanega s strani tistih, ki so poučevali eksegezo Svetega pisma, tako Stare (ali Prve) kot Nove zaveze. Gre za željo, da bi ljudem približali vsaj drobec izvirnika 73 svetopisemskih knjig v obeh temeljnih jezikih, hebrejščini in grščini.

Znano je namreč, da je – kot je dejal Cervantes, avtor znamenitega *Don Kihota* – vsak prevod podoben »hrbtni strani tapiserije«: tako žive barve in natančne prizore najdemo na sprednji strani, tako bleda in padajočih niti je zadnja stran. Zato je sveta Terezija Deteta Jezusa priznala: »Če bi bila duhovnik, bi temeljito študirala hebrejščino in grščino, da bi spoznala Božjo misel v obliki, ki si jo je Bog izvolil izraziti v našem človeškem jeziku.«

Seveda pri tem ne moremo skrivati, da gre pri takem študiju za napor, kot je to priznal drug svetnik, Hieronim, slavni prevajalec Svetega pisma v latinščino, Vulgate: »Treba se je naučiti nove abecede in izgovarjave hreščavih in nadihnjenih glasov. Kakšen napor je bil to zame, kolikokrat sem odnehal, pa zopet začel, o tem ve povedati samo moja vest.« V tej knjigi predlagamo dvojje poti.

Naučimo se svetopisemske hebrejščine, ki jo je poznal tudi Jezus

Na prvi poti po hebrejski Stari zavezi, ki obsega 300.613 besed, smo najprej ugotovili število posamičnih uporabljenih izrazov, teh je 5.750, nato pa smo izmed njih izbrali okoli šestdeset (natančneje 55) besed, ki so po pomembnosti najvažnejše. Zapisali smo jih v njihovi izvirni pisavi, jih prepisali za branje v naši abecedi in jih nato obširno

razložili, saj izražajo temeljne teme sporočila Svetega pisma. Na neki način smo se tako uglasili z Jezusom, ki se je teh besed učil, jih dobro poznal, jih poslušal in jih ponavljal vsako soboto in ob judovskih praznikih v shodnici v Nazaretu ali Kafarnaumu ali v jeruzalemskem templju.

Včasih ti izrazi vsebujejo več pomenov, ki jih ne moremo izraziti z eno samo ustrezno besedo. V nekaterih primerih je za nas težavna in celo naporna celo izgovorjava teh besed, zlasti pri nekaterih aspiriranih, sibilantnih ali zobnih soglasnikih. Gotovo pa je, da je s preučevanjem teh hebrejskih besed mogoče izrisati resnične podobe svetopisemskih protagonistov, njihove značilnosti, dejanja in misli. Poskusimo jih zdaj postaviti v ospredje našega branja.

Tako na prizorišče stopi Bog s svojim imenom, svojim stvarjenjskim in odrešilnim delovanjem, s svojo slavo, besedo in blagoslovom, s svojimi angeli in preroki, pa tudi s svojim nasprotnikom, malikom Baalom in Satanom. Pojavi se tudi njegov Mesija, kralj, vezan na Davidovo hišo, trpeči služabnik, Emanuel in mirovnik. Zelo veliko prostora je rezerviranega tudi za drugega odločilnega akterja v zgodovini odrešenja, človeka, ki je oče in sin, ki ima ime, obraz, živega duha in meso, ki ljubi in je usmiljen kakor Bog, ki se hrani s kruhom, ki živi v deželi, ki je zbran v ljudstvo med drugimi narodi, ki išče modrost in lepoto.

Toda v svoji svobodi je tudi grešnik, zato potrebuje spreobrnjenje in spravo, je krhek in umrljiv, namenjen proti peklju in tudi večnosti. Lahko pa se dvigne k Bogu z bogoslužjem, v templju, na soboto, ob svetih opravilih in praznikih, kot je pasha. Lahko se zbere v verni skupnosti, da bi poslušal duhovnika ali rabina in zapel alelujo. S tem se odpira veliko poglavje svetopisemske vere, ki jo bomo razvijali v bogatem izboru tematskih besed v njihovih globokih pomenih: zaveza, Tora, zvestoba, resnica, pravičnost, znanje, poslušanje, spominjanje, revščina v duhu.

Naučimo se grščine, ki so jo uporabljali evangelisti in sveti Pavel

Po zaključku poti po hebrejskem jezikovnem svetu Stare zaveze se bo pred pogumnim bralcem odprla druga pot, tokrat nekoliko manj naporna. Grščina je namreč jezik, ki je ustvaril veliko naših besed, tudi zato, ker smo dediči te kulture, tako v njeni klasični kot tudi v obliki, ki so jo pozneje imenovali »helenistična«. K slednji – imenovani tudi *koinê*, »skupna« zaradi svoje razširjenosti (v cesarskem Rimu je bila grščina na ljudski ravni bolj razširjena kot latinščina, nekaj podobnega kot je v današnjem času angleščina) – spada tudi 27 knjig, ki sestavljajo Novo zavezo, čeprav v posebni jezikovni tipologiji, na katero je vplivalo semitsko ozadje njihovih svetih avtorjev.

Gre za besedilo, ki v grščini obsega 138.020 besed s 5.433 različnimi izrazi. Tudi tu smo izmed njih izbrali približno petdeset najpomembnejših besed z vidika sporočilnosti, tako da smo s tem sestavili skoraj nekakšen sintetični priročnik novozavezne teologije. Mnoge besede so bile močno razširjene v takratnem rimskem cesarstvu: zgodnje krščanstvo jih je sicer prevzelo, vendar jim je dodelilo nove, pogostoma zelo drugačne pomeni.

Pri tem je izstopal sveti Pavel s svojo izjemno ustvarjalnostjo pri oznanjevanju *evangelija* (prav to je eden od grških izrazov, ki ga bomo razložili v njegovem novem pomenu). Bralci, ki boste nadaljevali to drugo pot spoznavanja, boste odkrili tudi druge besede, ki so pri apostolu dobile nove pomeni: vabimo vas, da sledite – po grškem abecednem redu, ki je deloma enak tudi pri italijanskem jeziku – besedam, kot so *agápê*, »ljubezen«, *hamartía*, »greh«, *dikaíosynê*, »pravičnost, opravičenje«, *nómos*, »postava, zakon«, *pnéuma*, »duh«, *sárx*, »meso«, *háris*, »milost«.

Nekateri od teh izrazov se skupaj s številnimi drugimi pojavljajo tudi v evangelijih in v drugih novozaveznih spisih, seveda s svojimi lastnimi značilnostmi. Gotovo je, da bo bralec, ki jih bo dobro razumel s pomočjo priloženih obširnih razlag, lahko rekel, da je v sozvočju s samimi ustnicami Pavla in drugih novozaveznih avtorjev. Na tem mestu želimo tistim, ki želijo imeti to knjigo v svoji knjižnici,

predvsem pa tistim, ki se želijo obširneje posvetiti študiju, predlagati tudi nekakšen ekskurz. Gre za odgovor na dvojno vprašanje, ki so si ga morda zastavili bralci Nove zaveze: Katere jezike je govoril Jezus? Ali je res znal brati in pisati?

Katere jezike je govoril Jezus?

Začnimo s prvim vprašanjem. To se lahko pojavi, ko na primer v Janezovem evangeliju beremo, da je Jezus v jeruzalemskem templju srečal skupino Grkov, ki so morda bili prisotni na tako imenovanem »dvorišču za pogane«, kamor so lahko vstopili tudi *gentes*, se pravi pogani (prim. Jn 12,20-28). Ali pa celo takrat, ko je opisan njegov pogovor z guvernerjem Pilatom med rimskim sodnim procesom (prim. Jn 18,33-38). To vprašanje se postavlja zaradi štirih jezikov, ki so bili takrat v veljavi v cesarski provinci Palestini: grščine, hebrejščine, aramejščine in latinščine. Ne smemo namreč pozabiti, da je bil »napis« obsodbe na Kristusovem križu po Jn 19,20 tudi v latinščini. Vendar so ta jezik uporabljale skoraj izključno rimske okupacijske sile: seznam se torej zoži na tri zgoraj omenjene jezike.

Začnimo z grščino, ki se je v rimskem imperiju uporabljala kot *lingua franca* (kot smo že omenili, je bila v tistem času to neke vrste angleščina). V Jeruzalemu so jo zagotovo poznali višji sloji, predvsem zaradi trgovskih poslov. Ljudje so se sprijaznili z nujnim, da so se lahko sporazumevali s »pogani«, s tujci, ki so bili prisotni v Palestini. Zato je verjetno, da je tudi Jezus uporabljal grščino, ta jezik, ki ga je Nova zaveza pozneje prevzela za bolj obširno sporazumevanje, ko je bil v stiku z nejudi in morda tudi med sodnim procesom s Pilatom. Kot je zapisal ameriški znanstvenik John P. Meier: »Niti njegov poklic tesarja v Nazaretu niti njegovo potovanje po Galileji, omejeno na izrazito judovska mesta in vasi, nista zahtevala tekoče in pravilne rabe grščine. Zato ni razloga, da bi mislili, da je Jezus množice, zbrane okoli sebe, redno poučeval v grščini.«

Poglejmo hebrejščino. Znano je, da je po babilonskem izgnanstvu počasi nazadovala in jo je v splošni rabi nadomestila aramejščina, takrat najpogostejši jezik na antičnem Bližnjem vzhodu. Vendar pa

kot pisni jezik ni nikoli izumrla (razen seveda kot liturgični jezik), o čemer pričajo znamenita odkritja v Kumranu ob Mrtvem morju. Hebrejščina je bila torej jezik izobražencev, ki so ga v svojih eksegetsko-teoloških razpravah uporabljale elitne skupine strogih in gorečih Judov, kot so bili tisti v Kumranu. Jezus se ga je verjetno naučil pri pouku v shodnici v Nazaretu, da je lahko bral Sveto pismo, o čemer priča Luka, ko pravi, da je v shodnici v Nazaretu prebral odlomek iz Izaija (prim. Lk 4,16-20). Hebrejščino je morda kvečjemu delno uporabljal v teoloških sporih s pismouki in farizeji, o katerih poročajo evangeliji.

Vsekakor se je Jezus kot učenik, ki je govoril navadnim judovskim kmetom, ribičem in obrtnikom, zatekel k njihovemu vsakdanjemu jeziku, aramejščini. Toda tu se pojavi ključno vprašanje: Za kateri jezik gre? Je bila to »klasična« aramejščina, ki jo najdemo tudi v Svetem pismu, npr. v 2.–7. poglavju knjige preroka Daniela, pri čemer gre skupaj za 4.828 besed? Žal na to lahko odgovorimo samo na splošno, saj nimamo dovolj dokumentacije, da bi bili lahko natančnejši. Vseeno lahko v evangelijih med grščino opazimo določene sledi tega jezika. Nemški strokovnjak Joachim Jeremias je brez upoštevanja lastnih imen in pridevnikov naštel 26 aramejskih besed, ki jih lahko pripišemo Jezusu iz evangelijev ali rabinskih virov.

Spomnimo se na znameniti *'abbà*, »ata, očka«, ki jo je Jezus uporabljal v nagovoru na Boga Očeta (prim. Mr 14,36). Ali pa na stavek v Gospodovi molitvi, »odpusti nam naše dolge«, kjer »dolga« samo v aramejščini (*hoba'*) – ne pa tudi v grščini in hebrejščini – pomeni tudi »greh«. Spomnimo se na *talit'a kum*, »Deklica, vstani!«, ki jo Jezus namenil Jairovi hčeri (Mr 5,41), ali na *effatà*, »Odpri se!«, ki ga izreče gluhemu (Mr 7,34), pa tudi na znameniti citat 22. psalma v aramejščini, ki ga je zakričal križani Kristus: *Eloi, Eloi, lemà sabachtàni*, »Moj Bog, moj Bog, zakaj si me zapustil?« (Mr 15,34). Omenjeni Jeremias je Jezusovo aramejščino prepoznal kot galilejsko različico uradne aramejščine, tako da so med Petrovo zatajitvijo mimoidoči lahko obtožili apostola: »Zares, tudi ti si izmed njih, saj te tudi tvoja govorica razkriva« (Mt 26,73).

Skratka: čeprav je Jezus obvladal tudi grščino in hebrejščino, je svojim poslušalcem govoril v aramejščini. Tě pa ne poznamo dobro in jo lahko le hipotetično in zelo ohlapno, tudi glede na časovno razdaljo, primerjamo z aramejščino, ki jo danes govorijo v nekaterih pokrajinah na jugu Sirije (zlasti v Maluli), ki pa so žal zdaj opustošene zaradi vojne. Kot piše že omenjeni Meier, »je bil Jezus v štirijezični deželi morda res dvojezični Jud, ni pa bil trojezični učitelj«. Veliko bolj mogoče je, da je govoril v aramejščini, ki je ne moremo zadovoljivo rekonstruirati.

Je Jezus znal brati in pisati?

Ob upoštevanju pomembnosti ustne kulture na antičnem Bližnjem vzhodu, ki je vzdrževala živ in okreten spomin, je treba obravnavati tri evangelijske odlomke, da bi odgovorili na vprašanje. V Janezovem evangeliju namreč zasledimo tole pripombo jeruzalemskih Judov: »Kako ta pozna spise, ko se ni učil?« (Jn 7,15). Sam izraz »poznati spise« (*grámmata óiden*) bi lahko v grščini pomenil tudi preprosto: »znati brati«. V resnici pa je ta ugovor namenjen Jezusu kot obtožba, da je javno poučeval, ne da bi obiskoval šolo katerega od različnih rabinov ali pomembnih učiteljev tistega časa. Zato se izjava bolj nanaša na njegovo svetopisemsko znanje. Izjava torej samo priča o tem, da je imel Jezus presenetljivo raven teološke kulture.

Da je znal brati, pa jasno kaže že omenjeno Lukovo besedilo (Lk 4,16-30): v Nazaretu je na sobotni dan »vstal, da bi bral, in podali so mu zvitek preroka Izaija. Odvil je zvitek in našel mesto, kjer je bilo zapisano: 'Duh Gospodov je nad menoj ...'« (Iz 61,1-2). Ob koncu branja je »zvitek zvil, ga vrnil služabniku« in začel s »homilijo«, ki je med njegovimi rojaki sprožila močan odziv. Kristus je torej znal brati. Toda ali je znal tudi pisati? To dvojje v tistem času ni bilo nujno povezano, saj je, kot že rečeno, učenje v šoli v shodnici pogosto potekalo po ustni metodi, zanašajoč se na zlasti semitski močan spomin. Kljub temu sposobnost branja nakazuje na pozitivno rešitev tega vprašanja.

Edina omemba Jezusove sposobnosti pisanja, čeprav zelo nejasna, se pojavi v tretjem odlomku. V Janezovem evangeliju je zapisano, da se je Jezus pred prešuštnico in njenimi tožilci »sklonil in s prstom

pisal po tleh« (Jn 8,6). O tem skrivnostnem pisanju so nastale številne hipoteze: nekateri menijo, da je Jezus zapisal kako svetopisemsko besedilo, kot je npr. stavek iz Jeremija: »V zemljo bodo zapisani, kateri odstopajo od Gospoda« (Jer 17,13). Ali pa pravilo iz Druge Mojzesove knjige: »Ne podajaj svoje roke krivičniku, da bi krivo pričeval!« (2 Mz 23,1). Spet drugi domnevajo, da je vnaprej zapisal tisto, kar je rekel kmalu zatem: »Kdor izmed vas je brez greha, naj prvi vrže kamen vanjo.«

Najverjetneje lahko domnevamo, da je Kristus le risal naključne črte ali črke na tla, kot to počnemo, kadar nekaj poslušamo z določeno distanco do tega, kar govorijo drugi. Zato niti tu ne bi mogli imeti natančnega in neposrednega dokaza o sposobnosti pisanja zgodovinskega Jezusa, ki pa vseeno ostaja precej verjetna.

Zaključimo s tem dvojnim ekskurzom. Bralca vabimo, naj se loti te zanimive pustolovščine spoznavanja izvirnih jezikov Svetega pisma. Pridevnik »radoveden«¹ ima osnovo v latinskem izrazu *cura*, ki pomeni zavzetost, napetost in celo skrb in muko. Gre, kot radi rečemo, za »skrb«. Vera vključuje tudi znanje, to pa zahteva študij in celo utrujajoče učenje. Veliki prevajalec Svetega pisma iz hebrejščine in grščine v latinščino, sveti Hieronim, ki smo ga omenili na začetku, je priznal: »Občasno sem obupal, večkrat sem odnehal, vendar sem nato nadaljeval s trdovratno odločnostjo, da se bom učil.« Njemu, ki je neutrudno preučeval »meso Svetega pisma«, dajemo mesto tudi za zadnji poziv: »Pogosto beri Božjo besedo. Tvoje roke naj pravzaprav nikoli ne odložijo svete knjige,« posnemajoč Marijo, »ki je bila sveta in je brala Sveto pismo, poznala preroke ... in videla novorojenčka, ki je bil njen sin in je ležal in stokal v jasliah, a je bil Božji Sin, in ga primerjala s tem, kar je brala in slišala pri prerokih.«

1 It. »curioso«.

**HEBREJSKE BESEDE,
KI JIH JE UPORABLJAL JEZUS**

Hebrejska beseda, ki jo poznajo vsi in ki jo Stara zaveza omenja 554-krat (zanimivo, da prerok Ezekiel z besedno zvezo »sin človekov« pri tem predstavlja kar 132 primerov uporabe tega izraza). Če ostajamo pri statistiki: v prvih enajstih poglavjih Prve Mojzesove knjige se beseda *'adam* pojavi 46-krat. Prav tam se beseda v Svetem pismu prvič pojavi in predstavlja tudi lastno ime prvega človeka, Adama. Vendar pa ima takrat presenetljivo ob sebi tudi določni člen *ha-*, kar pomeni, da jo je treba brati v splošnem pomenu, torej kot »Človeka«. Gre za človeškost, ki nas združuje, našega očeta, nas in naše otroke: prav ta lastnost preprečuje absurd rasizma; na začetku človeško bitje pripada enotni človeški rasi.

Osnovni pomen besede *'adam* je rdečkasta barva glin, iz katere nastane človek: »Gospod Bog je naredil *ha-'adam* iz prahu *'adamah* (zemlje)« (1 Mz 2,7). V tem stavku postane očitna povezava materialne resničnosti Adama, »zemljaka«, z »zemljo«, ki jo Sveto pismo izrazi z istim jezikovnim korenem, *'adam/'adamah*, ta pa zaradi svoje barve namiguje tudi na *dam*, »kri«.

Na tem mestu bi lahko odprli široko razpravo o človeški osebi, ki jo tehnično gledano poznamo pod imenom »antropologija«, vedo o človeku (iz grške besede *ánthropos*). Vendar se bomo posvetili samo nekaj poudarkom iz prvih poglavij Prve Mojzesove knjige. Vsekakor temi svobode: človek je simbolično postavljen pod drevo »spoznanja dobrega in hudega«, torej pred svobodne moralne izbire. Od svojega

Stvarnika lahko prejme sad tega drevesa, kar pomeni objektivno spoznanje glede dobrega in zlega; vendar, kakor kasneje tudi stori, ga zgrabi in ukrade, tako da sam subjektivno določi etiko, kar je resnično, pravično, dobro ali napačno, krivično in zlobno. To je t. i. »izvirni greh«, želeli si, da bi bil »kakor Bog, spoznala bosta dobro in húdo« (1 Mz 3,5).

Drugi pomemben dejavnik človeštva je njegova trojna odnosnost. Obrnjeni smo v nebo, v Boga, od kogar prejemamo življenje, in v nižine, v zemljo, da bi jo »obdelovali in varovali« (1 Mz 2,15), ter proti živim bitjem, ki jim dajemo ime, ki jih določa (prim. 1 Mz 2,19-20). Toda svojo popolnost dosežemo, ko svoj pogled usmerimo horizontalno, v tretji odnos, tisti s »pomočnico, njemu primerno« (v hebrejščini dobesedno tisto, »ki mu stoji nasproti«, iz oči v oči, 1 Mz 2,18). Gre za odnos z žensko, kar pomeni z bližnjim in človeštvom.

Sveti avtor se zateče k simbolu »rebra«, ki v hebrejskem izvirniku pomeni »stran«: stati ob strani pomeni enakost in soudeleženost pri mesu in duhu (prim. 1 Mz 2,21-23). Zato imamo na tem mestu besedno igro, ki jo je v druge jezike težko prevesti: »Ta se bo imenovala *’iššah*, kajti iz *’iš* je vzeta« (1 Mz 2,23).² Kot lahko vidimo, gre za isto ime, ki ga enkrat zapiše v moškem, *’iš*, »mož«, drugič pa v ženskem spolu, *’iššah*, »žena«, da bi tako označil skupno resničnost, ki ju povezuje.

Prav ta odnos skupnosti in ljubezni, ki ima sposobnost razmnoževanja, postane »podoba« Stvarnika: »Bog je ustvaril človeka po svoji podobi, po Božji podobi ga je ustvaril, moža in ženo ju je ustvaril« (1 Mz 1,27). Spomenik, najbolj podoben Bogu, ni kamniti malik, temveč živi človek v svoji rodovitni dvojnosti, tako v biološkem kot prek ljubezni tudi v duhovnem smislu.

2 V novejših slovenskih prevodih vrstico prevajamo z nekakšno skovanko »móžinja«, ki poskuša posnemati hebrejsko besedno igro: »Ta se bo imenovala móžinja, kajti iz moža je vzeta.« (Vse opombe so prevajalčeve.)

Morda se tega ne zavedamo, toda ko zaključimo uradno krščansko molitev (kot npr. očenaš ali zdravamarijo) ali odgovarjamo na mašnikovo molitev med liturgičnim bogoslužjem, uporabljamo hebrejsko besedo, četudi nekoliko preoblikovano. Gre za končni »amen«, ki temelji na glagolu, ki smo ga prečrkovali kot *'aman*: ta se v Stari zavezi pojavi vsaj 330-krat in dobesedno pomeni »biti gotov, stabilen«, lahko bi rekli, imeti svoj temelj na skali, ki hiši preprečuje, da bi jo odnesel vihar.

S to priliko Jezus zaključi svoj govor na gori, ko vzporeja dvoje gradbenikov, tistega, ki je torej za temelj, na katerem je sezidal svojo hišo, izbral trdno skalo, in neumneža, ki jo sezida na obalnem pesku (prim. Mt 7,24-27). Ta glagol je v korenu hebrejske besede, ki si jo želimo ogledati v njenih tako raznolikih odtenkih: *'emet*. Kajti prevodi v sodobnih jezikih se razmahnejo v mnogih različicah: resnica, zvestoba, zaupanje, vera, varnost, stabilnost in podobno.

Francoski raziskovalec Georges Mounin je svoje delo o prevajanju iz enega v drugi jezik naslovil z izrazom »nezvesta lepotica«. Kajti številnih odtenkov nekega jezika (posebno ko ta pripada tako drugačni kulturi, kot je semitska) ni mogoče povzeti v enotno besedo. Zato pri prevajanju vedno obstaja tveganje, da bi odstranili katerega od pomenov in tako v bistvu ne sledili izvirniku.

Tako je tudi *'emet* eden od izrazov, s katerim se skuša opisati kompleksnost vezi, ki povezuje Boga in njegovo ljudstvo, izraženo

z besedo, ki jo bomo predstavili kasneje, *berît*, »zaveza, pakt«. Zato to besedo lahko pripišemo tako Bogu kot Izraelu ali človeštvu. Zato lahko psalmist takole nagovori Boga: »Gospod, v nebesih je tvoja dobrotota, tvoja zvestoba (*'èmet*) sega do oblakov ... Vòdi me v svoji resnici (*'èmet*) in me úči, saj si ti Bog mojega odrešenja, ves dan zaupam vate« (Ps 36,6; 25,5).

Vzporedno prerok Habakuk v stavku, ki je posebno drag apostolu Pavlu, ki ga navaja in razlaga v Pismu Rimljanom (Rim 1,17), trdi, da bo »pravični živel zaradi svoje vere/zvestobe (*'èmet*)« (Hab 2,4). Psalmist tudi prepleta dve tipični vrlini, ki se navezujeta na zavezo z Bogom, *hèsed* (dobrota, ljubezen, milosrčnost, kjer je *h* glas, izgovorjen s pridihom) – o kateri bomo v prihodnje še govorili – in *'èmet*, ki si ju predstavlja, kako hodita skupaj, z roko v roki po poteh zgodovine: »Dobrota (*hèsed*) in zvestoba (*'èmet*) se bosta srečali, pravičnost in mir se bosta poljubila« (Ps 85,11). Kot opazimo, se pri tem pojavita še dve za zavezo z Bogom značilni vrlini, pravičnost in mir, ki ju bomo tudi imeli priložnost predstaviti v hebrejski obliki.

Za razliko od grškega koncepta »resnice«, ki se nanaša na odkritje skritega v raznih oblikah resničnosti (*alètheia*), za Sveto pismo resnica pomeni verjeti, kar ti Bog razodeva, ter računati in se naslanjati nanj z zaupanjem. Najbolj sugestivno podobo, ki opiše stanje, povezano z besedama *amen* in *'èmet*, v kratkem, a lepem stavku še enkrat ponudi psalmist: »Potešil in umiril sem svojo dušo kakor otrok v naročju svoje matere, kakor otrok je v meni moja duša« (Ps 131,2).

»V začetku je Bog ustvaril nebo in zemljo«; prvo vrstico Svetega pisma navajamo zato, da bi svojo pozornost usmerili na hebrejsko besedo *’ereš* (š se pri tem izgovarja kot c), »zemljo«, ki je po pogostnosti v Svetem pismu na četrtem mestu med samostalniki (2.504 pojavitve, razen v 22 primerih, ko se pojavi v še enem manjšem bibličnem jeziku, aramejščini). Samo nekaj vrstic naprej beremo: »Bog je kopno imenoval zemlja (*’ereš*), zbrane vode pa je imenoval morje« (1 Mz 1,10). Ta izraz ima v Svetem pismu posebno vrednost. Opisali jo bomo z besedilom, ki predstavi neke vrste »geo-teologijo«.

»Gospod, tvoj Bog, te namreč pelje v lepo deželo, v deželo potočkov, studencev in podzemskih vodá, ki izvirajo po dolinah in gorah; v deželo pšenice, ječmena, vinske trte, smokev in granatnih jablan, v deželo oljk in medu; v deželo, v kateri ne boš jedel kruha v revščini, kjer ti ne bo ničesar manjkalo, v deželo, v kateri so kamni železo, in ki boš iz njenih gorá kopal baker. Do sitega se boš najedel in slavil Gospoda, svojega Boga, za lepo deželo, ki ti jo je dal« (5 Mz 8,7-10). To navdušujoče in vzneseno slavljenje Kanaana, ki ga Bog podari Izraelu po izhodu iz Egipta, razkriva religiozno razsežnost in ideal, ki ga v biblični teologiji vsebuje tema »zemlje«, po hebrejsko *’ereš*.

Ta je namreč predmet obljube, ki jo Gospod povsem na začetku da hebrejskemu ljudstvu na čelu z Abramom: »Gospod je rekel Abram: ‘Pojdi iz svoje dežele, od svoje rodbine in iz hiše svojega očeta v deželo, ki ti jo pokažem’« (1 Mz 12,1). In, kakor ugotavlja

veliki novozavezni spis, Pismo Hebrejcem, »po veri je bil Abraham poslušen, ko je bil poklican, naj odide v kraj, ki naj bi ga prejel v dediščino; /.../ Po veri se je naselil v obljubljeni deželi« (Heb 11,8-9). Zgodovina Izraela je bila od tedaj dalje povezana z ljubljeni in idealizirano zemljo/deželo, ki mu jo je Bog na slovesen način podaril po izhodu iz Egipta, tako zelo, da je ta dobila mesto kot izraz vere v nekakšnem Izraelovem CREDU, ki ga Jozue izpove ob vstopu v obljubljeni deželi: »Dal sem vam deželo, za katero se niste trudili, mesta, ki jih niste gradili, a prebivate v njih« (Joz 24,13).

Zemlja je tudi predmet dolžnosti, ki jo mora izpolniti izvoljeno ljudstvo, in sicer ne samo prek dela, ki ga mora to po vstopu na ozemlje opraviti na teritoriju vsakega rodu (kajti to velja za vse človeštvo, ki naj bi, kakor pravi 1 Mz 2,15, zemljo »obdelovalo in varovalo«), temveč tudi prek zvestobe Gospodu. Ravno zato jo lahko, če je dežela okužena s poganskim obredjem, Gospod Izraelu odvzame. Tako se je leta 586 pr. Kr., ko so Nebukadnezarjeve čete uničile Jeruzalem, hebrejsko ljudstvo odpravilo v babilonsko izgnanstvo. Ko pa so se popolnoma očistili, so se lahko vrnili v deželo očetov na pohodu, ki ga je prerok iz 6. stoletja pr. Kr., tako imenovani »Drugi Izaija« (Iz 40-55), proglasil za novi eksodus.

Na ta način Kanaan, tako poimenovan po prvotnih prebivalcih, Palestina (to je Filisteja, na kateri je živelo istoimensko ljudstvo), Izrael ali Dežela v najboljšem pomenu besede, kakor jo definira Stara zaveza, zlasti v krščanskem izročilu postane »Sveta dežela«, tako imenovana po Knjigi modrosti, ki uporablja natanko to besedno zvezo (prim. Mdr 12,3). Tako se postopoma oblikuje v simbol, ki ne predstavlja več samo geografskega prostora, marveč popoln prostor, podoben novemu, nebeškemu Jeruzalemu, ki ga opeva Razodetje. Širši razmislek o tem nam spet ponudi Pismo Hebrejcem (3,7-4,11), potem ko to tako pričakovano in popolno deželo definira kot najpopolnejši »počitek« pravičnih.

Tako torej razumemo Jezusov blagor: »Blagor krotkim, kajti deželo bodo podedovali« (Mt 5,5). Tako ne gre več za neko prostorsko območje, temveč za nov prostor življenja in skupnosti z Bogom.

V tem pogledu lahko drugače preberemo Psalm 37: »Zaupaj v Gospoda in delaj dobro, prebivaj v deželi /.../ tisti pa, ki upajo v Gospoda, bodo dedovali deželo /.../ Ponižni pa bodo dedovali deželo« (Ps 37,3.9.11).

Gianfranco Ravasi
Božja abeceda
Najpomembnejše hebrejske in grške besede Svetega pisma

Naslov izvirnika: L'Alfabeto di Dio
© izvirnika: Edizioni San Paolo, 2023
www.edizioni sanpaolo.it
© za prevod: Družina d. o. o., 2026

Prva izdaja
Prevod: Marko Rijavec
Jezikovni pregled: Vida Frelih
Urednik: David Ahačič
Korekturno branje: Lejla Križanič Krk
Grafična priprava: Marko Hrovat, D-tisk
Izdala in založila: Družina d. o. o.
Za založbo: Tone Rode
Naklada: 600 izvodov
Tiskano v Sloveniji.
Ljubljana, 2026

ZALOŽBA
DRUŽINA

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
27-278
811.411.16'02'37
811.14'03'37
RAVASI, Gianfranco

Božja abeceda : najpomembnejše hebrejske in grške besede Svetega pisma /
Gianfranco Ravasi ; prevedel Marko Rijavec. - 1. izd. - Ljubljana : Družina, 2026
Prevod dela: L'alfabeto di dio
ISBN 978-961-04-1276-2
COBISS.SI-ID 277035779

»Naučimo se
svetopisemske hebrejščine,
ki jo je poznal tudi Jezus,
in grščine,
ki so jo uporabljali evangelisti
in sveti Pavel.«

ZALOŽBA
DRUŽINA

29,90 EUR